

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2022)

Ömer GÜVEN

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya
Üniversitesi
omer.guven@amasya.edu.tr

Asena YALNIZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya
Üniversitesi
asenayalniz13@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9376-3538>
<https://orcid.org/0000-0003-3767-4634>

Oğuzeli Ağzında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme

An Analysis On The Idioms Used In Oğuzeli Dialect

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 15.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 25.08.2022

Yayım Tarihi/Published: 30.08.2022

Atıf/Citation

Güven Ö. ve Yıldız, A. (2022). Oğuzeli Ağzında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (2), 854-889. <https://doi.org/10.34083/akaded.1088368>

Güven Ö. & Yıldız, A. (2022). An Analysis On The Idioms Used In Oğuzeli Dialect . *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (2), 854-889. <https://doi.org/10.34083/akaded.1088368>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

Öz

Deyimler, anlatıma canlılık ve akıcılık katmaları bakımından dilin söz varlığı içinde önemli bir yere sahiptir. Türkçe, deyimler bakımından zengin bir dildir. Orhun Yazıtlarından itibaren yazılı metinlerle takip edilebilen Türk dili, bu tarihî seyri içinde pek çok deyim üretmiştir. Bu deyimlerin kullanıldığı yerlerden biri de Türkiye Türkçesi ağızlarıdır. Türkiye Türkçesi ağızlarında kayda alınmayı bekleyen birçok deyim yapılan kısıtlı çalışmada tespit edilmiştir. Başta teknolojik gelişmeler olmak üzere pek çok nedenle ağızlarda yer alan söz varlığı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili söz varlığının tespiti ve kayıt altına alınması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada Oğuzeli ağzında kullanılan ancak standart Türkçede yer almayan deyimler ele alınmıştır. Oğuzeli ve köylerinden yapılan derlemeler ile tespit edilen deyimler üzerinde çeşitli tasnifler yapılmıştır. İlk olarak belirlenen deyimler *Köken Bakımından* ele alınmıştır. İkinci olarak deyimler *Söz Dizimi ve Şekil Bilgisi Bakımından* değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Son olarak ise *Anlam Bakımından* deyimlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırma çalışmalarının ardından derlenen bütün deyimler alfabetik olarak sıralanmış ve deyimlerin anlamları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, ağızlar, Oğuzeli ağzı, söz varlığı, deyimler.

Abstract

Idioms it has an important place in the vocabulary of the language in terms of adding vitality and fluency to the expression. Turkish is one of the richest languages in the world in terms of idioms. The Turkish language, which can be followed with written texts since the Orkhon Inscriptions, has produced many idioms in this historical course. Turkey Turkish dialects are at the front of the places where these idioms one used intensively. Many idioms waiting to be recorded in Turkey Turkish dialects have been identified in the limited study. Vocabulary in dialects is in danger of extinction for many reasons, especially technological developments. For this reason, it is very important to determine and record the vocabulary related to Turkey Turkish dialects.

In this study, idioms used in Oğuzeli dialect but not included in standard Turkish are discussed. Various classifications were made on the idioms determined by the compilations made from Oğuzeli and its villages. Firstly, the idioms determined were discussed in terms of their origin. Secondly, the idioms were evaluated in terms of syntax and morphology. Finally, the classification of idioms in terms of meaning was made. All idioms compiled after these classification studies are listed alphabetically and the meanings of the idioms are given.

Keywords: Turkey Turkish, dialects, Oğuzeli dialect, vocabulary, idioms.

Giriş

Deyimler, anlatıma canlılık ve akıcılık katmaları bakımından dilin söz varlığı içinde önemli bir yere sahiptir. İki ve daha fazla kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan deyimlerin en az bir kelimesi gerçek anlamının dışında mecaz anlamda kullanılır. Bundan dolayı deyimlerin pek çoğu, gerçek anlamının dışında ayrı bir anlam ifade ederler.

Deyimler, tıpkı atasözleri gibi bir milletin kültürel unsurlarını, inanışlarını, değerlerini, yaşam biçimlerini, değer yargılarını, beklentilerini ve söz varlığının zenginliklerini taşıyan kısa ve özlü ifadelerdir. Bu bakımdan deyimler içinden çıktıkları toplum hakkında pek çok bilgi barındıran önemli söz varlığı unsurlarıdır. Deyimler gibi kalıp sözlerin tespiti sayesinde toplumun yaşantısı, inançları, değer yargıları, beklentileri, sevinçleri, üzüntüleri gibi pek çok unsur hakkında bilgi sahibi olmak ve o toplum ile ilgili çeşitli değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Deyim terimi, Batı dillerinden Fransızcada locution; İngilizcede locution, idiom, formula, expression; Almancada ausdruch, redensart; Rusçada frazeologizm, obraznoye, vırajeniye diye adlandırılan ve Osmanlıcada uzun süre darbimesel daha sonraki dönemlerde ise ta'bir ve ıstılah kavramlarıyla (Sinan, 2001, s. 5) karşılanmıştır. Deyim kavramı ile ilgili araştırmacıların görüşleri genel olarak benzerlik gösterse de yer yer farklılıklar barındırmaktadır. Araştırmacıların deyimler üzerine yaptıkları farklı tanımlar/tanımlamalar şu şekildedir:

Türkçe Sözlükte deyim “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” olarak tanımlamaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 651).

Deyimlerle ilgili önemli çalışmaları olan Ömer Asım Aksoy, deyim; “Belli bir durumu, bir kavramı, ya çekici anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” (Aksoy, 1988, s. 52) olarak değerlendirir.

Zeynep Korkmaz “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği” (Korkmaz, 1992, s. 43) biçiminde bir deyim tanımı yapar.

Günay Karaağaç deyim; “Bireysel ve nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözcük birimi gibi algılanan söz öbeği” (Karaağaç, 2013, s. 271) şeklinde tarif etmiştir.

Vecihe Hatiboğlu; “Deyim, anlatım gücünü artırmak için, az çok mantık dışına kayan bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlere giren kalıplardır” (Hatiboğlu, 1982, s. 194) der.

Doğan Aksan deyimi; “Belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür” (Aksan, 1982, s. 37) diye açıklamaktadır.

Mehmet Hengirmen “Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz” (Hengirmen, 1999, s. 116) biçiminde tanımlamıştır.

Berke Vardar ise deyimi; “Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplama; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz” (Vardar, 1988, s. 74) olarak tanımlamaktadır.

Türk dili, deyimler bakımından oldukça zengindir. Sadece yazı dilindeki deyimler göz önüne alındığında bile bu durum açıkça görülmektedir. Ancak Türkçenin deyim zenginliği bununla da kalmaz; çünkü yazı dilinde olmadığı halde çeşitli Anadolu ağızlarında yer alan daha birçok deyim vardır. Aksan da Türkçenin deyim varlığının yazı dilinde altı bine, bölge ağızlarında ise beş bin beş yüze yaklaştığını vurgulamaktadır (Aksan, 1996, s. 32).

Türkiye Türkçesi ağızları Türk dili tarihindeki pek çok problemleri noktayı aydınlatmakta en önemli kaynaklardan biridir. Ağızlar barındırdıkları zengin söz varlığı unsurları ile karanlıkta kalan pek çok noktanın aydınlığa kavuşturulmasında önemli roller oynamaktadır. Ağızlarda, tarihî dönemlerde varlığı belgelenen pek çok dil unsuru kendini muhafaza edebilmiştir. Bu dil unsurlarından biri de Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan deyimlerdir. Kalıp sözlerden olan deyimler standart Türkçede olduğu gibi ağızlarda da yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Bu bakımdan Türkiye Türkçesi ağızlarındaki deyim varlığının tespiti ve kayıt altına alınması bu alanda çalışma yapan araştırmacıların önemli vazifelerinden biridir. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan deyimler üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır (bk. Alkayış, 2012; Alkayış, 2019; Bulak, 2016; Coşar, 2016; Doğan, 2017; Gümüştam, 2006; Güven, 2016; Küçük, 2015; Özden, 2016a; Özden, 2016b; Özden & Doğan, 2017a; Özden & Doğan, 2017b; Özsoy, 2014; Sır Dünder 2021; Taş, 1995; Topal, 2020; Torun, 2004; Yalçın, 2008; Yalçın & Çalışır, 2012; Zülfikar, 1968). Yapılan bu çalışmalarla Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan deyim varlığı kayıt altına alınmakta, bu verilerin yok olmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Biz de bu çalışmada Oğuzeli ağzında¹ kullanılan ancak standart Türkçede yer almayan veya standart Türkçedeki anlamından farklı anlam taşıyan deyimleri ele

¹ Oğuzeli ağzı ile ilgili şu çalışmalara bakılabilir: Abdullah Kök, (1995). *Oğuzeli ve Yöresi Ağızları*. [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>; Rıza Gül, (1999). *Gaziantep Barakları Ağzı*. [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>; Vehbi Öztürk, (1989). *Gaziantep-Oğuzeli-Yazılı Köyü Ağzı*. [Yayımlanmamış mezuniyet tezi] Fırat Üniversitesi

almaya çalıştık. Oğuzeli ve köylerinden yapılan derlemeler ile tespit edilen deyimler üzerinde çeşitli sınıflandırma çalışmaları yapıldı. İlk olarak belirlenen deyimler *Köken Bakımından* ele alındı. İkinci olarak deyimler *Söz Dizimi ve Şekil Bilgisi Bakımından* değerlendirilmeye tabi tutuldu. Son olarak ise *Anlam Bakımından* deyimlerin sınıflandırılması yapıldı. Bu sınıflandırma çalışmalarının ardından derlenen bütün deyimler alfabetik olarak sıralandı ve deyimlerin anlamları verildi. Tespit edilen deyimlerin fonetik özelliklerinin doğru yansıtılması için çalışmada transkripsiyon işaretlerine de yer verildi.

1. Köken Bakımından Deyimler

1.1. Türkçe Sözcüklerden Oluşanlar

âzı pis ol-, batman döv-, ciçü gevşe-, çekiye çek-, deynek görset-, eli çahır ol-, ğanı ğuru ol-, höllq çih-, iki daşın arasında kal-, keklü az-, mikrızlık et-, ocânda kül gör-, ölü götüngü dön-, saç sahal çek-, şirik işe-, tarla bağışla-, uşâ devşd garış-, vıhır vıhır et-, yağlı göte guyruk salla-, ters eşşd bindir-, zibillünde yavız ol-, hangi itin azdı, iki iple dik- guzzu kimi ol-, analık eliyen ver-, saman dadlı ol-, bişirib bişirib önüye getir-, göt oynatan ğuş kimi ol-, götü açık ol-, omzundan in-, it osurur kimi yalan söyle-, ölü torpâ serpilmiş kimi ol-.

1.2. Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden Oluşanlar

aferesi (*Ar.*) bayram olma-, bülbül (*Far.*) başı yut-, canı teze (*Far.*) ol-, fisti (*Ar.*) iç et-, herc merc (*Ar.*) ol-, mahna (*Ar.*) bul-, pissik paçası (*Far.*) ayır-, şapgayı (*Rus.*) frengden (*Fr.*) giy-, zembelek (*Far.*) hanek et, dünya (*Ar.*) şar bedesten (*Far.*) ol-, gallede (*İt.*) zeyti olma-, lelebiden (*Far.*) lem gap-, mermerlere (*Yun.*) kitlen-, nifak (*Ar.*) sohan b-g ol-, peygambere (*Far.*) gomşu ol-, rızgını (*Ar.*) hah et-, safra (*İt.*) sındır-, telahı (*Ar.*) garalı ol-.

2. Söz Dizimi ve Şekil Bilgisi Bakımından Deyimler

2.1. Cümle Şeklinde Kurulanlar

allah ahıl us dâtiyken gafasına şemşiye dutmuş, bocu gaderi boyu var denişik denişik huyu var, hangi itin azdı, ne at belli ne it belli, ne kızı verir ne düyürçüyü küstürür, amanatın canı elinnen gezer, sen dâ çok arvat boşadırsın, Şamdan paklandı, tazı büyüdüğe çulu küççülür, elin adamı goçak diye maldan eder, yar beni bahçede görsün.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Ayrıca Oğuzeli ilçesinin bağlı olduğu Gaziantep ili ağızları üzerine yapılmış çalışmaların toplu olarak değerlendirildiği bir yayın için bk. Ercan Alkaya, (2018). Gaziantep Ağızı ve Bu Ağızla İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 23, 1361-1384.

2.2. Birleşik Fiillerle Yapılan Adlandırmalar

âzı kirişlen-, âzı mırçalı ol-, ağırdan at-, ahlı yetme-, Allah evi belle-, allem gullem et-, başı araya git-, başı büyük ol-, batman döv-, bel belle-, beli berk ol-, belinden in-, canğı asmanda ğal-, çangala çal-, çarhıtı çıh-, dal ahıt yat-, dananing ğazzığı ğop-, dava tepsol-, dil otu ye-, efıynı patla-, eli berk ol-, eli çahır ol-, eli ğuru yirde kal-, ğaddim dut-, ğadderiye kaldır-, ğarnı ğét-, gece et-, ğınalı ğaşşık kimi ol-, ğulânın arhasına çal-, hacı leyld asımanda gör-, hora goşa geçirme-, iki iple dik-, ket düş-, körün eline deynek ver-, lorungu pendiringi görme-, mat evinde kal-, meremi ol-, mermerlere kitlen-, nifak sohan b-g ol-, sadahayı saraydan çıharm-, sallı saplı ol-, sındı kimi ol-, sumak dayı ol-, tayı yere ğoy-, uşâ devşđ ğarış-, yivi ğalma-, zembelek hanek et-.

2.3. Bir Fiil Grubu Şeklinde Oluşanlar

2.3.1. Fiilimsi Grubu Şeklinde Kalıplaşanlar

ar satan ol-, ağzıya basa basa söyle-, almaz almaz bah-, bey evinin beslemesi ol-, bildđ yanıldına yetme-, bir hanđ süsleyip gelin et-, bişirib bişirib önüye getir-, burnu ğanamış kimi ye-, çamura basıp çalıya as-, doğdum ölesiye böyle ol-, düzünüp konuş-, elden yiyen börg ol-, eşşđn bârdına inan-, ğan alacag damarı olma-, gelmez yanıngı geliştir-, götüne baħa baħa dön-, göt oynatan ğuş kimi ol-, ğuş ğarışmasına get-, ğün görmemiş Hacıya dön-, handa géden tayhonor ol-, hapmasını çal-, höngülmeçe binmiş kimi ol-, ihınp sıhın-, inciliyken ğırıl-, ip ilmek tutma-, ipingi sürüyüp gez-, it osurur kimi yalan söyle-, iyne yemiş ite dön-, kepir kesmeden gel-, nifak sohan b-g ol-, oldum olasıya beyle ol-, sapını alıp salamata çıh-, sıçan olmadan çuval dibi del-.

2.4. Tamlama Şeklinde Oluşanlar

2.4.1. İsim Tamlaması Biçiminde Kalıplaşanlar

Allah evi belle-, ahret adamı ol-, ahlının ğı mihı eysik ol-, ana surfasında büyüme-, ayânın etini yi-, bal pıçâ kimi ol-, bayram beyi ol-, çenesinin yayı ğırılı ol-, dananing ğazzığı ğop-, dil otu ye-, hamam anası kimi ol-, Halep iti kimi ol-, mahşer tilkisi gibi kal-, maraş otu yi-, yir bezi ol-.

2.4.2. Sıfat Tamlaması Biçiminde Kalıplaşanlar

arvat âzlı ol-, dabanı yanık it kimi gez-, deli Celel ol-, ğınalı ğaşşık kimi ol-, yalançı Ahmed ol-, göt oynatan ğuş kimi ol-, ğuru yere gurt düşür-, ğün görmemiş Hacıya dön-, ızsız eve it ğirmesi, ince dalak ol-, iğneli beşşikte ol-, yağlı göte guyruk salla-, yalançı Ahmed ol-, yavan tarhana kimi ol-, doħ sâdıcı ol-.

2.5. Bir Edat Grubu İle Kalıplaşarak Oluşanlar

guzzu kimi ol-, hamam anası kimi ol-, bohuna ğöre bosdan çek-, ğalıba ğöre ğét-, âzı dorgusuna ğét-, acer gelin kimi süzün-, Halep iti kimi ol-, hamam anası kimi ol-,

bal pıçâ kimi ol-, cingan çergesi kimi ol-, süd hırası kimi ol-, sındı kimi ol-, tuhtap kimi kes-, yavan tarhana kimi ol-.

2.6. İkileme Biçiminde Kalıplaşanlar

2.6.1. Aynı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar

ağzıya basa basa söyle-, Allah Allah et-, almaz almaz bah-, badmana badman gö-, bişirib bişirib önüye getir-, dingil dingil dingilde-, eşip eşip yi-, ğaldır ğaldır et-, ğıt ğıt ğıtnaş-, götüne baħa baħa dön-, kehir kehir kehle-, lingir lingir et-, sohur sohur sohran-, pireng pireng et-, vıhır vıhır et-.

2.6.2. Zıt Anamlı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar

gel gét aħıllı ol-, vara yôa sohran-.

2.6.3. Yakın veya Eş Anamlı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar

uşâ devşđ ğarış-, hallov cellov herif ol-, lorungu pendiringi görme-, ne ölmıye ne gömmıye gel-, saç sahal çek-, salhım seçak ol-, ğılı ğıpirtısı olma-, carıs malamat ol-.

2.6.4. Ses Benzerliğine Dayalı Sözcüklerin Tekrarlanmasıyla Kurulanlar

zorzip ol-, ahını bohuna ğarışdır-, alalı ğaralı ol-, allem gullem et-, emiş yaħış ol-, ğırfı cırf et-, ğıvış yavış et-, herc merc ol-, hora goşa geçirme-, ılgımnan sılğımnan ol-, pıntı pırtıya düş-, sallı saplı ol-, yar yaş ğalma-.

3. Anlam Bakımından Deyimler

3.1. Ad Aktarması

ana surfasında büyüme-, analık eliyen ver-, cebi deşik ol-, et kafadan ol-, omzundan in-.

3.2. Deyim Aktarması

ayâ cıvıg ol-, bârı yangılı ol-, bağrınıgı yar-, bağrını ez-, boynu yoğun ol-, canı ğayyim olma, canı teze ol-, ciçü ğevşe-, çatal yüregten ol-, çengesi çürüg ol-, çengeyi çürüt-, çoħ harman dişle-, damarı ğırıħ ol-, dananın ğazzığı ğop-, eli çahır ol-, et bit-, ğuşâ ğevşe-, yağlı ğöte ğuyruk salla-, yüzünü sallandır-, zembelek hanek et.

3.3. Kinaye

âzına ip ölç-, arvat âzlı ol-, bişirib bişirib önüye getir-, bir hanđ süsleyip gelin et-, burnu düş-, bülbül başı yut-, burunsuzda hızma ol-, çenesinin yayı ğırıħ ol-, daşdan yumuşanı yi-, dorgusunun dine zereli olması, elden yiyen börg ol-, eli berk ol-, eli zilli ol-, elifi görse kereste beller, filin ğulândakini bul-, ğarınçanın ğanadının ğırıħ çıkması, ğoyun yaşı gader ol-, ğulahsızda küpe ol-, höngülmeçe binmiş kimi ol-, ısız eve it ğirmesi, iki ipe dik-, lorungu pendiringi görme-, lohma sök-, minareye dışardan ğir-,

ortalı tahne bekmez et-, pabıcının birini yetir-, sadahayı saraydan çıharna-, saman dadlı ol-.

3.4. Teşbih

acer gelin kimi süzün-, bal pıçā kimi ol-, bamiye kimi dızlak ğal-, cingan çergesi kimi ol-, dabanı yanık it kimi gez-, ğavur kimi ol-, ğınalı ğaşşık kimi ol-, göt oynatan ğuş kimi ol-, guzzu kimi ol-, Halep iti kimi ol-, hamam anası kimi ol-, it kimi paralı ol-, it osurur kimi yalan söyle-, kilci eşşđ kimi bak-, kötü barıt kimi ol-, mart bızâsı kimi bak-, peteg kimi şiş-, sındı kimi ol-, süd hırası kimi ol-, thtapt kimi kes-, yavan tarhana kimi ol-.

3.5. Mübalağa

âzında ayran durmaz ol-, Allahı göĝe çık-, daşdan yumuşānı yi-, davşan emmisi ol-, deveyi havudiyle yut-, dişi kitlen-, ecik böcük ol-, elifi görse kereste beller, eşşđn bārdına inan-, ğan alacag damarı olma-, gemü sürmedenlik ol-, ğıçını yırt-, iĝne delünden Hindistan'ı gör-, inciliyken ğırıl-.

3.6. Dua veya Beddua İçerikli Olanlar

aferesi bayram olma-, baĝrıngı yar-, bamiye kimi dızlak ğal-, boydan düş-, cezvesi ğarış-, çan çarıĝ ol-, dal ahıt yat-, eli hamırlı kendisi aç ol, elini ğuru yere çal-, ğan alacag damarı olma-, ğanadı kırıl-, gönlü beş büyükten ol-, gördş ğünden geri ğal-, ğün görmemiş Hacıya dön-, hacı leyld asımanda gör-, guzzu kimi ol-, Halep'te deve izi ara-, iĝneli beşikte ol-, iki başın tam olması, mermerlere kitlen-, ocānda kül gör-, ölü torpā serpilmiş kimi ol-, peygambere gomşu ol-, sapını alıp salamata çıh-.

3.7. Argo

ahını bohuna ğarışdır-, at yerine eşşek goy-, baştan ğıça ol-, bohu kuru-, bohundan gemik çıh-, b-r iti ol-, dabanı yanık it kimi gez-, deli Celel ol-, eli çahır ol-, eşşđn bārdına inan-, eşşek yükünnen ol-, ğıça circivig gir-, ğıçını yırt-, ğom ğuyruh ol-, göt oynatan ğuş kimi ol-, götüne baĝa baĝa dön-, götüngde balta sapı ol-, Halep iti kimi ol-, ısız eve it girmesi, it kimi paralı ol-, it osurur kimi yalan söyle-, hangi itin azdı, iti bohu eme yara-, itten guzu doğ-, kıçlı çıhar-, kısmetin itin götünden çıkması, kilci eşşđ kimi bak-, mart bızâsı kimi bak-, namusu dellala ver-, ölü götünge dön-, sıçan olmadan çuval dibi del-, sıçana dön-, ters eşşđ bindir-, yağlı göte ğuyruk salla-.

Sonuç

Oğuzeli Ağzında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme adlı bu çalışmamızda bölge ağzında kullanılıp, standart Türkçede yer almayan veya standart Türkçeden farklı anlamlarda kullanılan toplam 617 deyim tespit edilmiş ve bunlar çalışmanın sözlük kısmında madde başı olarak verilmiştir. Madde başı olarak verilen deyimlerin

yanında açıklamaları yapılmıştır. Belirlenen deyim varlığı çeşitli açılardan ele alınmış ve sınıflandırılmıştır.

Bu sınıflandırma çalışmalarının ilki deyimlerin köken bakımından tasnif edilmesidir. Köken bakımından deyimler; *Türkçe Sözcüklerden Oluşanlar* ve *Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden Oluşanlar* şeklinde iki başlık altında değerlendirilmiştir. Oğuzeli ağzındaki deyimlerin büyük çoğunluğunun Türkçe sözcüklerden oluştuğu görülmüştür. Türkçe sözcüklerin yanında alıntı kelimelerle kurulmuş deyim sayısı da hayli fazladır. Alıntı yapılan dillerin başında Arapça, Farsça, Rusça, Fransızca, İtalyanca, Yunanca gibi diller gelmektedir. Bu dillerden Arapça ve Farsça en çok kelimenin alındığı diller olarak görülür. Diğer dillerden alınan kelime sayısı ise sınırlıdır.

İkinci olarak deyimler söz dizimi ve şekil bilgisi bakımından ele alınmıştır. Bu bölümde deyimler *Cümle Şeklinde Kurulanlar*, *Birleşik Fiillerle Yapılan Adlandırmalar*, *Bir Fiil Grubu Şeklinde Oluşanlar*, *Tamlama Şeklinde Oluşanlar*, *Bir Edat Grubu İle Kalıplaşarak Oluşanlar* ve *İkileme Biçiminde Kalıplaşanlar* şeklinde başlıklara ayrılmış, yer yer de bu başlıklar alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümde özellikle cümle şeklinde kurulan deyimlerin ilgi çekici kullanımları dikkat çeker.

Son olarak ise anlam bakımından deyimlerin sınıflandırılması yapılmıştır. Anlam bakımından deyimler; *Ad Aktarması*, *Deyim Aktarması*, *Kinaye*, *Teşbih*, *Mübalağa*, *Dua veya Beddua İçerikli Olanlar* ve *Argo* başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bölümde özellikle kinayeli söyleyişler, dua, beddua içerikli söyleyişler ile argo kullanımlar çoğunluk oluşturmaktadır. Semantik bir inceleme yapılan bu bölümde deyimlerin ilgili yörede hangi anlamda kullanıldıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Deyimler içinden çıktıkları toplumun pek çok unsurunu bünyesinde barındırır. İnsanların yaşantıları, inanışları, beklentileri, gelenek ve görenekleri, kültürel unsurları gibi pek çok bilgiyi deyimlerde bulabilmek mümkündür. Bu bakımdan deyimlerin tespit edilip kayıt altına alınmasının böyle bir kazanım sağladığını da dikkatlerden kaçırmamak gerekir.

Bu küçük çalışmadaki temel amacımız yöre ağzındaki deyim varlığını tespit etmek, ileride hazırlanacak sözlüklere katkı sunabilmektir. Elbette bu çalışma ile Oğuzeli ağzındaki tüm deyimlerin tespit edildiğini söyleyemeyiz. Yapılacak yeni derleme ve araştırma çalışmaları ile bu sayı artacaktır.

Sözlük

āz ver-: Karşıdaki kişinin hoşuna gidecek şekilde konuşulması.

āzı āzına ğavuşama-: Çok gülmek, çok mutlu olmak.

āzı dorgusuna ğét-: Kişinin başına buyruk iş yapması.

āzı ğaymıh ol-: Söylenen sırrı saklamak, kimseye söylememek.

āzı kirişlen-: Konuşamamak, dili tutulmak.

āzı mırralı ol-: Keyfi yerinde olmak.

āzı pis ol-: Küfür etmek.

āzı uralı ol-: Yeni yemek yemiş olmak.

āzı yoħarda ol-: Azla kanaat etmeyip sürekli büyük şeylerin hayalini kurmak.

āzındaki gózu ğırma-: Uzun zamandır söylemek istediği şeyi söyleyememek.

āzına ip ölç-: Bir konuda bir insanın fikrini almaya çalışmak.

āzında ayran durmaz ol-: Çok yorgun olmak, yemek yemeye gücü olmamak.

āzına bir barmak şire çal-: İstedini yaptırmak için tatlı sözler söylemek.

āzının kefi aħ-: Bir şeyi çok beğenmek.

āzının içi yumuş dolu ol-: Sürekli başkalarından yardım bekliyor olmak.

acer gelin kimi süzün-: Naz etmek.

adam içine ğarış-: Toplum içinde bulunmak.

adamlā geç-: İyilik yapmak.

adı ğulāna dey-: Bir kişinin adını kötü sayılabilecek yerlerde ve konularda duymak.

aferesi bayram olma-: Yüzü hiç gülmemek.

afferime seğirt-: Bir kimseden aferin, tebrik almak için uğraşmak, çabalamak.

ađadan beye hanek etme-: Aile büyüklerine aksi bir söz edilmemesi.

ağırcanlı ol-: Yavaş hareket etmek.

ağırdan at-: Kendini diğer insanlardan uzakta tutmak, çok samimi olmamak.

ağzı ğót ol-: Bir şeyi defalarca söylemek.

ağzına ağız ver-: Bir kişinin konuşmasına ve haline göre davranmak.

ağzına şeytan işe-: Ağzı sulanmak.

ağzının otunu ver-: Kişiyeye göre konuşmak.

ağziya basa basa söyle-: Bir sözü sürekli olarak tekrar etmek.

ahl taktası eysik ol-: Sağlıklı düşünememek, akıl sağlığı yerinde olmamak.

aħını boħuna ğarışdır-: İyiyi ve kötüyü birbirine karıştırmak.

aħlı yetme-: Düşünecek kadar olgun olmamak.

aħlının mıhı eysik ol-: Sağlıklı düşünememek, aklında bir çivinin eksik olduğunu düşünmek.

ahret adamı ol-: Dinine düşkün olmak.

al aşşā et-: Bir kimsenin mevkisini düşürmek.

alalı ğaralı ol-: Birçok milletten insanın bir arada olması hali.

Ali Cingil ocā ol-: Herkesten ayrı bir düşünce çıkararak ortalığın karışık bir hale gelmesidir.

Allah adamı ol-: Sürekli ibadet etmek, ibadette devamlı olmak.

Allah aħıl us dātıyken ğafasına şemşiye dutmuş: Mantıklı düşünememek, bu şekilde davranışlar göstermek.

Allah Allah et-: İşine gelmek.

Allah evi belle-: Kutsal olarak gösterilen bir mekânı Hac ibadeti yapmış kadar mübarek görmek.

Allahı göĝe çık-: Çok bağırmak, feryat etmek.

allem ğullem et-: İstenilen şeyi yapmamak için lafı dolandırmak, bahaneler bulmak.

almaz almaz baħ-: Anlamamış gibi bakmak.

alninga ğün doĝ-: Şansı yaver gitmek.

altı yaş ol-: Bir işin içinde başka iş olma durumu, karışıklık.

altına çal-: Konuyu kapatmak.

amanatın canı elinnen gezer: Emanet olarak anılan bir şeyin başına iş gelmesi durumudur.

ana surfasında büyüme-: Çocuĝu üvey annenin büyütmesi.

analık eliyenen ver-: Bir şey istendiğinde istenilenden az vermek.

anbel akis ol-: Çok yaramaz olmak.

angeslek kercet-: İnsanların kırılacağını bile bile alay etmek.

apleyi ğaçır-: İpin ucunu kaçırmak, şaşkın hale dönmek.

ar sābi olma-: Namusuna kıymet vermemek.

- ar satan ol-:** İnsanların namuslarına iftirada bulunmak.
- araya ver-:** Bir durumda suçu olmamasına rağmen suçlu olarak gösterilmek.
- arı ğovanına sürtüş-:** Tehlikeli işlerle uğraşmak.
- arının inine çöp dök-:** Bir şeyden tehlike geleceğini bile bile o şeye ilişmek, yanaşmak ve o şeyle uğraşmak.
- arvat āzlı ol-:** Kılıbık olmak.
- aşında bile çıh-:** Sürekli karşılaşmak, karı karşıya gelmek.
- aşingı boya-:** Devlete ait olan imkânları kendi lehine çevirmek.
- at başı çekme-:** İş yapmaktan kaçmamak.
- at yerine eşşek ğoy-:** Çok değerli bir şeyden az değerli bir şeye dönüşmek.
- atarı ol-:** Atılgan, girişken olmak.
- attan eşşē düş-:** Zenginken fakir hale gelmek.
- ayā cıvıg ol-:** Bulunması ve bulunmaması gereken her yere gitmek.
- ayā yere yetme-:** Çok sevinmek, mutlu olmak.
- ayāna mercimek kütüğü daya-:** Başkalarına güvenerek iş yapmak.
- ayānı al-:** Evine davet etmek.
- ayānı bergçe bas-:** Verilen kararları defalarca düşünerek karar almak.
- ayānın etini yi-:** Bir iş için bir mekâna çok gidip gelmek.
- ayag dolaştır-:** Engellemeye çalışmak, birinin başarısına mani olmak.
- ayer çek-:** Bir işi düzene oturtmak.
- ayreti ol-:** Değişik, farklı olmak.
- bārı yangılı ol-:** Çok dertli olmak.
- badmana badman ğo-:** Sinirlenecek bir durumda susmayıp bir şeyler mırıldanmak.
- bağrıngı yar-:** Yüreğini yaralamak.
- bağrını ez-:** Söylenilen sözle insanın vicdanına rahatsızlık vermek.
- bal pıçā kimi ol-:** Tatlı sert olmak, incitmeden konuşmak.
- baldırı düz ğız iste-:** Kusursuz iş istemek.
- balmumuna döng-:** Ses seda çıkarmadan oturmak.
- bamiye kimi dızlak ğal-:** 1. Yalnız kalmak. 2. Kızlar için evde kalmak, evlenememek.

- baş bağla-:** Evlendirilmek.
- baş bul-:** Dara düşen bir kişinin çare bulması.
- baş gâşma-:** Bir kişinin derdine çare olmamak.
- başı araya git-:** Kavgaya karışan bir kişinin bunun bedelini canıyla ödemesi durumu.
- başı büyük ol-:** Çok çocuklu ana ya da baba olmak.
- başına mih kes-:** Kişinin başına dert açması.
- başına pençik fermanı at-:** Çok talep gören eşya ya da herhangi bir şey için kullanılan bir sözdür.
- başına yet-:** Başına bela olmak.
- başında çıban çık-:** Kişinin başına bir bela, sıkıntı gelmesi.
- başından oyna-:** Tehlikeli işlerle uğraşmak.
- başını göpart-:** Hiç susmadan konuşup karşıdaki insana bıkkınlık vermek.
- baştan gıça ol-:** Birbirini tanıyan insanların hep beraber bir arada yaşaması.
- batman döv-:** Ağırbaşlı, vakur davranmak.
- batmanın çağla karışması:** İyinin kötünün ayırt edilememesi.
- batura ateş bas-:** Yiğit bir kişiye zarar vermeye çalışmak.
- bayram beyi ol-:** İstifra etmek.
- bel belle-:** Toprağı eşelemek, havalandırmak.
- beli berk ol-:** Sağlam bir bünyeye sahip olmak, yorulmamak, güçlü olmak.
- belinden in-:** Doğurmak.
- belini mihraba daya-:** Bir iş için yüksek mevkiden bir insanın yardımına ihtiyaç duymak.
- beng düş-:** Bir üzümün olgunlaşmaya başlaması.
- berhay et-:** Yardım istemek, imdat dilemek.
- beri gel-:** Kesin verilen bir karardan dönmek.
- beti bengzer ol-:** İki kişinin birbirini anımsatacak kadar çok benzemesi.
- betine gét-:** Ayıp karşılamak, ayıp saymak.
- bey evinin beslemesi ol-:** Zengin bir aileye sahip olup düzgün ve temiz giyinmemek.

beyni yer alma-: Sıkıntı içinde olan bir kişinin zihninin artık bir durumu bir konuyu anlayamaması.

beynine yir etme-: Akıl almaz bir şeyin duyulması durumunda inanmak istememek, inanmamak, inanmamak.

bezeneği bağlan-: Bir bez ile elini ayağını bağlamışlar gibi davranıp hiç bir şey yapmamak.

bıgır bıgır terle-: Çok terlemek.

bıyınca bulaştırma-: Bir işle ilgisi olmasına rağmen ilgisi yokmuş gibi davranmak.

bildē yanıldına yetme-: Çokbilmiş davranan insanların bildikleri ile bilmedikleri ölçülse bilmedikleri bildikleri kadar bile çıkmaz anlamında kullanılır.

bir ayak gel-: Küs olan iki taraftan birinin zoraki de olsa barışmayı kabul etmesi.

bir delē işe-: Aynı amaca, aynı fikre sahip olmak.

bir hanē süsleyip gelin et-: Birinden duyulan sözün üstüne başka şeyler ekleyip ortalığa yaymak.

bir mindellik yer biraḥ-: Ayrılacağı yerden hatırı sayılır biri olarak ayrılmak.

bir yumah on dök-: Sürekli olarak ağlamak, gözyaşı dökmek.

bişirib bişirib önüye getir-: Geçmişte kalan bir konuyu sürekli olarak hatırlatmak, tekrarlamak.

bocu ğaderi boyu var deñişik deñişik huyu var: Yaşı küçük olmasına rağmen çeşitli alışkanlıklar, huylar edinmiş insanlar için söylenir.

boğazdan düş-: İştahın kesilmesi.

boğazı culk et-: Elinde ekmek alacak parası olmayan birinin yemek yeme hayaliyle yaşaması.

boğazına aktar-/geçir-: Hakkı olmayan bir parayı harcamak.

boḥu ğuru-: Bir olayın üzerinden uzun zaman geçmek.

boḥuna göre bosdan çek-: İnsanların kişilik özelliklerine göre davranmak.

boḥundan gemik çıḥ-: Hiç beklenmedik bir şeyin ortaya çıkması.

bordan sök-: O zamana kadar hiç ilişilmemiş bir konu hakkında yorum yapmak, o konuyu gün yüzüne çıkarmak.

boruna körüne yaşa-: Bir yaşam gayesi olmadan sıradan bir şekilde yaşamak.

boya sümē gel-: Bir insanın yetişkin hale gelmesi, büyümesi.

boydan düş-: Değersizleşmek.

boynu burulu ol-: Bir konuda utanç sahibi olmak, bir tarafı eksik olmak.

boynu ergi kal-: Bir işi hakkıyla yapamamak, eksik kalmak.

boynu yoğun ol-: 1. Çok yiyip bir işe yaramamak. 2. Kendi işini kendi halletmek.

boynunga geç-: Bir işte ilgisi olmamasına rağmen sorumluluğun o kişiye yıkılmasıdır.

boynunun kökünü gör-: Çok zor zamanlardan geçmek.

boz āz ol-: Dilinden küfür eksik olmamak.

bör iti ol-: Düşmanlığını açıkça değil de gizli gizli sürdürmek.

burnu düş-: Çok kötü kokmak.

burnu ğanamış kimi ye-: Daha önce hiç yemek yememiş gibi, açgözlülükle yemek yemek.

burnundan yit-: En iyi fırsatları bile istememek, beğenmemek.

burnuyu ğır-: Gurur yapmamak.

burnuyu kaldır-: Havalı olmak.

burun boğaz et-: Yüzünü canının sıkın olduğunu gösterecek şekle sokmak.

burunsuzda hızma ol-: Bir insanın hak etmediği güzelliklere sahip olup bunu değerlendirememesi.

buz kes-: 1. Genel olarak bir yemeğin çok soğumuş olması. 2. Ters bakışlarla bakmak.

bülbül başı yut-: Çok konuşmak.

can öze-: Çok özen göstermek.

cangı asmanda ğal-: Ölmek, vefat etmek.

canı gayyim olma: Yiğit ve sağlam olmak.

canı öğüslük verme-: İçin rahat etmemesi.

canı teze ol-: Kendisine yapılan şakayı kaldıramamak.

canı uzun ol-: Canı yanmamak.

carıs malamat ol-: Rezil rüsva olmak.

cebi deşik ol-: Parasını tutumlu kullanamamak.

ceh dağıt-: Korku salmak.

cenah geçin-: İyi anlayamamak.

cezvesi ğarış-: Bir kızın istenmeye gelmesi durumu.

- cılıh singir ol-:** Çok çabuk sinirlenmek.
- cızbüzzük ol-:** Ufak şeylere dahi ağlamak.
- cızıyı geç-:** Bir kişiye karşı sınırı aşmak, haddini aşarak konuşmak.
- cicî gevşe-:** Kabullenmek, kabul etmek.
- cingan çergesi kimi ol-:** Genel olarak evi dağınık olan kadınlara söylenir.
- cini küfür ol-:** Bir anda sinirlenip kötü sözler savurmak.
- comcomuya deng gel-:** İşin çok olduğu zamana denk gelmek.
- cor ver-:** Anlatmak, söylemek.
- çalgeçir et-:** Özen göstermeden iş yapmak.
- çamura basıp çalıya as-:** Özen göstermeden iş yapmak.
- çan çarığı ol-:** Rezil rüsva olmak.
- çangala çal-:** Bir konuyu daha sonra açmak üzere gündemden kaldırmak.
- çapıdı çek-:** Sınır tanımadan saygısızca sözler sarfetmek.
- çapıdı gümüşnen ol-:** Kıymetsiz şeyleri abartarak değerli göstermek.
- çarhıtı çıh-:** Düzeni bozulmak.
- çark çal-:** Her yeri gezmek.
- çatal yüregten ol-:** Korkusuz ve cesur olmak.
- çeftingi kandır-:** Çok istenilen bir şeye ulaşmış onunla doya doya vakit geçirmek, uğraşmak.
- çekiye çek-:** Maddi anlamda bir tarafın diğer tarafa çok yük olması.
- çenesinin yayı ğırh ol-:** Hiç susmadan başkalarına müsaade etmeden konuşmak.
- çeneyi osandır-:** Çok konuşmak.
- çengesi çürüg ol-:** Gereksiz ve çok konuşmak.
- çengeyi çürüt-:** Anlatılacak şeyi uzatmak.
- çift çarşısında ol-:** Kötü niyetli olmak.
- çirtim çirtin-:** Süslenmek, bakım yapmak.
- çoğ çıra yah-:** Bir işi başarmak için çok insanın başına dert açmak.
- çoğ harman dişle-:** Her konu hakkında tecrübe sahibi olmak.
- çomar sok-:** Bir işe mani olmak, engel olmaya çalışmak.
- çömçe gelin ol-:** Her şeye muhtaç hale gelmek.

- çörtlen çalgınına benze-:** Çok çirkin olmak.
- çuldan ol-:** Sahip olduğu makamı elinden yitirmek.
- daban döşe-/döşür -:** Bir yere sürekli gidip gelmek.
- dabandan ol-:** Çok sinirli olan bir insanın kendine zarar vermesi.
- dabanı yanık it kimi gez-:** Çok gezmek, gereksiz dolaşmak.
- dabaz ol-:** Kaşınmak, kaşımdan vücudu yara haline getirmek.
- dal ahıt yat-:** Aklını kaybedecek şekilde çok hasta olmak.
- dal ganır-:** Bir işe elini atmak, uğraşmaya başlamak.
- dal omuz et-:** Bir sorumluluğu üzerine alma durumu, üstlenme.
- damarı gırır ol-:** İnatçı olmak.
- dananın gazzığı göp-:** İşlerin ve durumun düzeninden çıkması.
- dandana tag-:** Bahane bulmak.
- dap diri sıçra-:** Sabit duran bir insanın birdenbire hareket etmesi.
- daş dögen ol-:** Güçlü, korkusuz olmak.
- daşdan yumuşanı yi-:** Hiçbir yemeğe itiraz etmeden her şeyi yemek.
- dava tepsol-:** Tartışma içinde olan insanların orta yolu bulması durumudur.
- davşan emmisi ol-:** Tanıdığı çok olmak.
- dayamaca et-:** Bir kişi istemediği halde onun üzerine sorumluluk yüklenmesi.
- dərmenin sele gitmesi:** Büyük fırsatların elinden kayıp gitmesi.
- deh et-:** Tokat atmak.
- deli Celeş ol-:** Sebepsiz yere sinirlenmek.
- derdi bāş et-:** Derdini bir dostla paylaşmak.
- deveden darī söyle-:** Saçma sapan, anlamsızca konuşmak.
- deveyi düze çıkar-:** Sıkıntılardan kurtulmak.
- deveyi havudiyle yut-:** Çok iştahlı olmak.
- deynek görset-:** Birini korkutmaya çalışmak için ona gövde gösterisi yapmak.
- dırnā yer dutma-:** Bir şeye sahip olamamak.
- dibini döğ-:** Bir konuyu tüm ayrıntılarıyla anlatmak.
- dibini soğutma-:** Bir insanı bıktırmamak.
- dibini yağ-:** Bir konu için sürekli insanlarla tanışmak, yüz göz olmak.

- dil damag ol-:** Tatlı dilli olmak.
- dil otu ye-:** Çok konuşmak ve konuştuklarıyla karşısındaki insanı hipnoz etmek.
- dile yürög ol-:** Çok konuşmak, konuşmaya istekli olmak.
- dili diline dey-:** Sohbet etmek.
- dili ğurtlu ol-:** Boşboğazlık yapıp her diline geleni söylemek.
- dili olma-:** Hiç konuşmamak, sessiz ve miskin bir kişiliğe sahip olmak.
- dingil dingil dingilde-:** Düğünde abartılı şekilde oynamak, kendini göstermeye çalışmak.
- dirēzin sök-:** İki mekân arasında sürekli gidip gelmek.
- diş diş ol-:** Vücutta yaralar çıkması.
- dişi kitlen-:** Çok beğenmek.
- dişingi çeh-:** Ümidini yitirmek.
- dizginine vur-:** Bir kişinin kendisini düzeltmesi için uyarılması.
- doğdum ölesiye böyle ol-:** Doğumundan ölümüne kadar aynı insan olmak.
- doğ sādıcı ol-:** Hiçbir şeye tenezzül etmeyen insanlara dost olmak.
- dolama yāl indirme-:** Terbiye ve hayâ sahibi olmak.
- dolap beygiri ol-:** Sürekli olarak acıkan, yemek yiyen biri olmak.
- dorgusunun dine zereli olması:** Bir konuda doğru olanı o an söylememenin çok büyük zararlara yol açmayacağını anlatmak.
- dönē tez olma-:** Bir karar değıştirme konusunda inatçı olmak.
- döşşekci get-:** Arabulucu olmak, dargın olan iki kişinin arasını bulmak için uğraşmak.
- döşşürüglü ol-:** Düzenli olmak.
- düg at-:** Başarmak.
- dünya şar bedesten ol-:** Sevinçli bir ortamda bulunmak.
- düyürü küstür-:** Kaba davranarak gönül kırmak.
- düzünüp konuş-:** Konuşacağı insanla konuşmadan evvel kendine çeki düzen verip konuşma halidir.
- ecelden aman olma-:** Ölümden kaçmanın imkansız olduğunu belirtmek.
- ecik böcük ol-:** Hastalıktan dolayı zayıflayıp sıska kalmak.
- efiyni patla-:** Sinirleri boşalmak.

- egmegsiz dussuz ol-:** Hatıraları hiçe saymak.
- ekmēne ğan dorga-:** Haram para yemek, yedirmek.
- ekmēni dadlandır-:** Naz etmek.
- elden arbet ol-:** Diğer insanlardan çok farklı olmak.
- elden ayaktan çıh-:** Çok korkmak.
- elden ayrışsı ol-:** Normal insanlardan farklı olmak.
- elden yiye börg ol-:** Zengin bir ailenin çocuğu olmak.
- ele al-:** Dövmek.
- ele ayā düş-:** Başka birilerine muhtaç olmak.
- eli āzına yetme-:** Kişinin geliri ile giderinin örtüşmemesi durumudur.
- eli ayā dökül-:** Çok yorgun düşüp hasta olmak.
- eli berk ol-:** **1.** Ödünç aldığı bir şeyi geç vermek. **2.** Verdiği sözü tutmamak.
- eli çahır ol-:** Hırsızlık yapmak.
- eli dar ol-:** Fakir olmak, maddi olarak sıkıntı çekmek.
- eli deli ol-:** Bonkör olmak.
- eli deynekli ol-:** Şiddete eğilimli olmak, sürekli kavga etmek.
- eli ğuru yirde kal-:** Fakir duruma düşmek.
- eli hamırlı kendisi aç ol-:** Elinde pek çok fırsat olmasına rağmen bu fırsatlardan yararlanılamaması.
- eli sulu ol-:** İnsanların izdivacı konusunda önderlik etmek.
- eli yirden kesil-:** Yapacağı bir şey kalmamak.
- eli yürēnde ol-:** Sürekli korku içinde olmak.
- eli zilli ol-:** Birden çok erkek kişiyle dostluğu olmak.
- elifi görse kereste beller:** Dini konularla hiç ilgisi olmamak.
- elin adamı ğoçak diye maldan eder:** Cömert diye niteleyen kişilerin bir süre sonra bu durumu suistimal ederek kişinin varlığını tehlikeye düşürecek olmasıdır.
- elingi yüzüne al-:** Herkese karşı utanmazlık etmek.
- elini altına sal-:** Zarar verecek işler yapmadan duramamak.
- elini ğuru yere çal-:** Ümidini yitirmek.
- eme yara-:** Bir kişinin sıkıntısına çare olmak.

- emiş yahış ol-:** Samimi dost olmak.
- ene yana al-:** Bir konuyu tüm yönleriyle incelemek.
- erba daş dört geçi ol-:** Az miktarda bir paraya kinayeli bir söyleyiş ile çokmuş gibi yaklaşılması.
- esemesi geçme-:** Adı anılmamak.
- esip yā-:** Bağırıp çağırmak.
- eşgili bas-:** Turşu yapmak, turşu kurmak.
- eşip eşip yi-:** Hayal ve düşünce gücü geniş olmak.
- eşşen bārdına inan-:** Sözüne itaat edilmemesi gereken birine inanmak.
- eşşek yükünnen ol-:** Şişman olmak.
- et bit-:** Kilo almak.
- et döv-:** Kendini düzene sokmaya çalışmak.
- et kafadan ol-:** Düşünmeden hareket etmek.
- etden dırnak ol-:** Birbirine sıkı sıkıya bağlanmak.
- etē yaş ol-:** Namus konusunda kusuru olmak.
- eyer boşalt-:** Ümitli bir konuşmadan sonra tüm ümitlerin boşa çıkması.
- fır gap-:** Ele geçen fırsatları değerlendirmek.
- fısti iç et-:** En güzel yemeği yemek.
- filin gülündakini bul-:** Maharet sahibi olmak.
- ğabına gōy-:** Düzene girmek.
- ğadalı ol-:** Belalı olmak.
- ğadderiye kaldır-:** Kazaları belaları atlatmak.
- ğaddim dut-:** Bir konuyu ya da bir işi iyice kavramak, öğrenmek.
- ğaladan gına savur-:** Gerçekleşmesi imkânsız olmasına rağmen insanlara ümit verme.
- ğalafat gıbası ol-:** Sözlerinin arkasında olmamak.
- ğaldır galdır et-:** Kिलolu olmak.
- ğalıba göre gēt-:** Var olan düzene uyum sağlamak.
- ğallede zeyti olma-:** Harcayacak parası bulunmamak.
- ğan alacak damarı olma-:** Çok fakir bir duruma düşmek.

ğan uy-: Sıkıştırılan bir bölgenin morarması hali.

ğan yuttur-: Eziyet etmek.

ğanadı kırıl-: Annesi ölmüş insanlara söylenir.

ğanı ğuru ol-: Merhametsiz olmak.

ğara mor ciyer ol-: Canından bir parça olmak.

ğaraçalı ol-: İyi anlaşılan iki insan arasına girmek.

ğarıncanın ğanadının ğırılı çıkması: Usta-çırak ilişkisine göre çırağın ustadan daha maharetli olduğunu sanması durumunda söylenen bir sözdür.

ğarnı gét-: Hamile olmak.

ğarnı ğurla-: Çok fakir olmak.

ğarnı yarığı ol-: Çok iştahlı olmak.

ğarnıyı dişe geçir-: Bir işi başarmak için çok çaba sarf etmek.

ğarruh et-: Bolluk içinde yaşatılmak, zengin olmak.

ğat õn et-: Ufak bir yemeği öğün olarak yemek, az ile kanaat edebilmek.

ğavur et-: Zayi etmek, kullanılamaz hale getirmek.

ğavur kimi ol-: Acımasız olmak, gaddarlık etmek.

gel gét ahlılı ol-: Verdiği kararın arkasında durmamak.

gelmez yanığı geliştir-: Yardımcı olmak.

gemī sürmedenlik ol-: Çok zayıflamak.

ğıcı kimi ol-: Tertemiz olmak.

ğıça circivig gir-: İnsanın içine huzursuzluk yaratacak dert, sıkıntı girmesi.

ğıçını yırt-: Bir şeyin defalarca söylenmesine rağmen yapılmaması.

ğılı ğıpırtısı olma-: İzi ve belirtisi olmamak.

ğılıç as-: Zafer kazanmak.

ğın yan et-: Kem küm etmek, lafı uzatmak.

ğınalı ğaşşık kimi ol-: Kibar ve güzel olan kadınlara söylenir.

ğırfi cırf et-: Elinde olan fırsatları lüzumsuz yere harcamak.

ğırha bir ekliyeme-: Bir işe ufakta olsa katkı sağlayamamak.

ğışlı yanığın olması: İnsanlar tarafından utanç kaynağı olarak sayılacak şeye sahip olmak.

- ğıssa gırma-:** Bir konuda ya da işte alttan almamak.
- ğıt ğıt ğıtnaş-:** Bir iş için çok çaba harcamak.
- ğıvış yavış et-:** Lafı ağzında gevelemek.
- gom gıyruh ol-:** Hiçbir şeyi beğenmemek.
- goyun yaşı gader ol-:** Yaşlanmak.
- góz ácında garga ol-:** Bir kişinin gitmemesi yere gittiğinde söylenen bir sözdür.
- gömgöv ol-:** Bir bitkinin yeşillenmeye başlaması.
- gömgöv zengin ol-:** Çok zengin olmak.
- göndericiy get-:** Arabulucu olmak, dargın olan iki kişinin arasını bulmak için uğraşmak.
- göngül indir-:** En ufak şeye bile tenezzül etmek, o şeye öykünmek.
- gönlü beş böyükten ol-:** Ulu'l-azm olarak bilinen; Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed peygamberler gibi gönül güzelliğine sahip olmak, iyi yürekli olmak.
- gördü gündən geri gal-:** Genellikle babaevinde güzel bir yaşamı olup evlenince sefil bir hayatı olan kız çocukları için kullanılır.
- göt dohuştur-:** Bir insanla kıyaslanmak.
- göt oynatan guş kimi ol-:** Sürekli karar değiştirme, yerinde ve sözünde durmama.
- götü açık ol-:** Çok borçlu olmak.
- götüne bağa bağa dön-:** Amacına ulaşmadan geldiği yere tekrar dönmek.
- götüngde balta sapı ol-:** Başında çok dert, sıkıntı olmak.
- göz ağart-:** Gözle işaret verip dikkatli olmasını söylemek.
- göz altına gét-:** Riskli bir işte ortadan kaybolmak.
- göz ayır-:** Kişiyi korkutmaya çalışmak.
- göz ayırd-:** Sözleriyle ve siması ile insanlara korku vermeye çalışmak.
- göz belert-:** Gözlerini ayırarak etrafına korku salmaya çalışmak.
- göz gevheri dök-:** Gözyaşı akıtmak, ağlamak.
- gözü aç ol-:** Görgüsüzce yemek yemek.
- gözü bozar-:** Yorgunluktan bayılacak duruma gelmek.
- gözü dar ol-:** Cimri olmak.
- gözü gara ol-:** Korkusuz olmak.
- gözü gırıl-:** Ümidi kırılmak, korkmak.

gözü oyna-: Uyanık ve fena olmak.

gözünde çapak ol-: Bir insanın bir işi başardığına dair delilinin olmasıdır.

gözünde uç-: Çok özlemek.

gözüne al-: Bir insanı sevmemek ve sevmediği için de o insanı tüm kötülöklere maruz bırakmak.

gözüngü gır-: Bir kişinin hevesini kırmak.

gözünü pay et-: Hakkı olmayan bir maldan kendine hisse çıkarmak.

gözünün girşi gırıl-: Ümidi kırılmak, bir işten gözü korkmak.

gözünün ılıdū yere bas-: İçinin ısındığı yere ilişmek.

gözünün kökü ār-: Bir şeyi çok beklemek.

ğudumlu gel-: Uğurlu gelmek.

ğudumsuz ol-: Uğursuz olmak.

ğulā düş-: Çok yorulmak.

ğulāndan savur-: Söz dinlememek.

ğulānın arhasına çal-: Duymamak, duymazdan gelmek.

ğulānın böcū öl-: Kulağının zarı patlamak.

ğulah al-: Duymak, bir şeyi dikkatle dinlemek.

ğulahsızda küpe ol-: Becerisi olmayan bir kişinin elinde imkânın çok olması.

ğulah yaprıt-: Çok konuşmak.

ğullap dah-/bul-: Her şeyde bir kusur bulmak.

ğulpuna yapış-: Bir işi halletmek için her yolu denemek.

ğurhun cücünü say-: Bir kişinin yaptığı faydalı işleri görmek.

ğurt kurēni oħu-: Lafı uzatarak konuşmak.

ğuru yere ğurt düşür-: Ortada hiçbir aksi durum söz konusu değilken sorun çıkarmak.

ğuş ğarışmasına gēt-: Karışık olan bir işin içinde bulunmak.

ğuş ğuş et-: Söyleyeceği şeyi söyleyemeyip lafı uzatmak.

ğuşā gevşe-: Bir kişiyi beğenmek, bir kişiden hoşlanmak.

ğuyruğunnan oyna-: Başına bela sarmak için uğraşmak.

ğuzzu kimi ol-: Akıllı uslu olmak.

gün géy-: Cezaevine girmek.

gün görmemiş Hacıya dön-: Bir şeyi kullanmadan elinden kayıp gitmesi durumudur.

günde bir engi öliy ol-: Her gün bedeninden bir parçanın ölüyor olması.

hacı leylê asımanda gör-: Çok gezmek.

haf geç-: Umursamadan önemsiz bir şekilde görülüp geçilen konu.

hala goyma-: Kendi haline ve isteklerine bırakılmayıp yönetilmek.

haldan gal-: Gücün kuvvetin yerinde olmaması.

haldır hop ol-: Eli çabuk olmak.

Halep iti kimi ol-: Sebepsiz yere bağırıp çağırmak.

Halep'te deve izi ara-: Birçok benzeyen şey arasından aradığı şeyi bulmaya çalışmak.

halı yerinde ol-: Zengin olmak.

hallov cellov herif ol-: Sıradan bir insan olmak.

haltası altına al-: Güçlerin elinde olması durumudur.

ham inkâr et-: Bir olayı ya da bir konuyu tamamıyla inkâr etmek.

hamam anası kimi ol-: İri yapılı kadınlar için kullanılır.

hamırda çiy ol-: Büyük işlere küçükte olsa katkı sağlamak.

hanbe cenbe yat-: Sürekli birileriyle kendini kıyaslamak.

handa géden tayhnoz ol-: Bir iş için veya bir konu için artık yapılacak bir şey bulunmamasıdır.

hangi itin azdı: Bir yere uzun bir süreden beri uğramayıp beklenmedik bir zamanda gelenlere, bunu belirtmek için sitem yollu söylenir.

hapmasını çal-: Bir kişinin bir başkası için gayret etmesi, çaba göstermesidir.

hasaba gátma-: Bir insanı ve onun dediklerini kulak ardı etmek.

hatıra gét-: Bir insanın, dostunun halini hatırını sormaya yanına gitmesi.

havil oyna-: Durmadan koşmak, eğlenmek.

hayeti niniyli et-: Hiçbir şeye üzülmemek.

hedede geç-: Sımra gelmek.

herc merc ol-: Paramparça olmak.

hey havadan ol-: Yapamayacağı halde yapabilecek gibi konuşup insanlara lüzumsuz yere ümit vermek.

hıs boğum et-: Bir insanı gizlice sıkıştırmak.

hıslı ol-: Gizli yanı olmak.

himi yek ol-: Amaçları bir olan insanların içinde olduğu durum.

hont et-: En basit ve ucuz bir şeye bile gönül indirip o şeyi istemek.

hora goşa geçirme-: Zamanını ve parasını boşa harcamamak.

hoşuya gel-: İşin ve şartların kişinin beklentisini karşılması durumudur.

höllē çih-: Uygun olmayan bir biçimde konuşmak.

höngülmeçe binmiş kimi ol-: Dengeli bir hayat kuramamak.

hulasayı ğaptır-: Küçük çocukların dahi maskarası, eğlencesi haline gelmek.

huvaya kes-: Bir kişinin işini hallederken ondan para, rüşvet istenmesi.

ıhınıp sıhın-: Çok zorlanmak.

ılgınnan sılğınnan ol-: Bir başarıyı çok emek vererek elde etmek.

ısdafil ol-: Bildiğini yapmak.

ısız eve it girmesi: Kimseye görünmeden sessizce, gizlice işler çevirmek.

iç köynē ol-: Yaşadığı olaylarda her zaman ikinci planı olmak.

içe singe ol-: Gönlünün istediği şekilde olması durumu.

içi gēt-: Sahip olmayı isteyip olamadığı takdirde o şeye sahip olan insanlara öykünmektir.

iğne delinden Hindistan'ı gör-: Tecrübe sahibi olmak, ileri görüşlü olmak.

iğneli beşikte ol-: Kendi evinde değil de bir başkasının evinde kalmak, bir başkasının eline muhtaç olmak.

iki başın tam olması: Annesi ve babası yaşıyor olmak.

iki daşın arasında kal-: Zor bir duruma girmek.

iki iple dik-: İkiyüzlü olmak, seni savunduğunu söylerken diğer yandan öbür kişiyi savunduğunu görmek.

iki sümüg at-: Yalandan ağlamak.

ince dalak ol-: Zayıf ve uzun boylu olmak.

inciliyken ğırıl-: Kibar olacağımden, kaba davranmak, sınırı aşmak.

ingil hıs ol-/ğal-: Çok yorulmak.

ipilmek tutma-: Bir işe yaramamak.

ipçine bin-: Peşini bırakmamak.

ipingi sürüyüp gez-: Bir kadının ne kadar çocuğu varsa hepsini yanına alıp insanların evini ziyaret etmesi durumudur.

ipini üstüne at-: Gömmek.

iplikli teneyi kekme-: Riske girmemek.

it kimi paralı ol-: Çok zengin olmak.

it ol-: Kötü davranmak.

it osurur kimi yalan söyle-: Çok fazla yalan söylemek.

iti bohu eme yara-: Gereksiz bir şeyin o an ki durumda işe yaraması halidir.

itten ğuzu doğ-: Kötü alışkanlıkları olan bir babadan uslu ve akli başında bir çocuk olması durumudur.

iyne yemiş ite dön-: Çok zayıflamak.

kabbeni ğır-: Sınır tanımadan hareket etmek.

karşıcı git-: Bir misafiri karşılamak.

keçeyi sudan çihar-: Kötü durumdan kurtulmak.

kehir kehir kehle-: Çok yorulmak.

keklī az-: Midesi karışmak.

kelebi dolaş-: Kazanç sağlayamamak.

kelle ğulak yerinde ol-: Fiziki olarak iri yapılı insanlara söylenir.

kemī sarar-: Bir duruma alışkın olmak, defalarca yaşamış olmak.

kepir kesmeden gel-: Uzun yola bulaşmadan kısa yoldan konuya girmek.

keppir hış yat-: Çok kötü bir şekilde hasta yatmak, ölümcül bir hastalıktan yatağa düşmek.

kerc etmek: Ciddiye almamak.

kerdıman ol-: Becerikli olmak.

ket düş-: Çok yorgun düşmek.

keyfi beyde olma-: Çok keyifli olmak.

keyfi dommalı ol-: Çok keyifli ve mutlu olmak.

kıçlı çihar-: Bir olayda haklı iken haksız duruma düşmek.

- kıldan lem ğap-:** Konuşulan konudan kendine pay çıkararak suçlu hissetmek.
- kısmetin itin götünden çıkması:** Şanslı olmak.
- kilci eşşe kimi bak-:** Hain bakışlarla insanları rahatsız etmek.
- kirinden kirg de-:** Çok kirli olmak, hiç yıkanmamak.
- kölge hopla-:** Karagöz-Hacivat oyununu oynatmak.
- kölge hoplat-:** Kandırmak, hileye düşürmek.
- kör pissik ol-:** Nankörlük etmek.
- körken devez ol-:** Kötü bir hali daha da kötü bir hale getirmek.
- körün eline deynek ver-:** Bir insana beceremeyeceği işler vermek.
- köstē yünden et-:** Bir işin içinden sıyrılmak.
- kötü barıt kimi ol-:** Sürekli olarak yüzü asık olmak.
- kül uvak ol-:** Eskiden çok samimi olan iki insanın arasına mesafe girmesi.
- küşneli ahır ol-:** Bolluk içinde, hiç sıkıntı yaşamadan yaşıyor olmak.
- leblebiden lem ğap-:** Hiç alakası olmayan durumlardan kendine pay çıkarmak, kavga etmeye meyilli olmak.
- lingir lingir et-:** Yerinde duramamak, yaramazlık etmek.
- lohma sök-:** Tıka basa yemek yemek.
- lorungu pendiringi görme-:** Elinde birçok imkân olmasına rağmen insanlara yardımcı olmama durumudur.
- mabalı boynunga ol-:** Bir konuda vebali yani sorumluluğu kendi üzerine almak.
- mahna bul-:** Bahane bulmak.
- maşer tilkisi gibi ğal-:** Ne yapacağını bilememek.
- mamuru mes ol-:** Dediği dedik olmak.
- maraş otu yi-:** Sarhoş gibi ortalıkta dolaşmak. (Maraş Otu, ağızda çiğnendiği zaman ağız içine ve insana mayhoş bir tat veren kullanılması çok doğru ve doğal olarak görülmeyen bir ot çeşididir.)
- mart bızāsı kimi bak-:** Anlamamış gibi bakmak.
- mat evinde kal-:** Tamamen çaresiz kalmak.
- meremi ol-:** Bir amacı olmak.
- mermerlere kitlen-:** Hiç parası olmamak, dara düşmek.
- mezad kes-:** Ceza vermek.

mezer altından işe-: Belli etmeden iş yürütmek.

mıkrızlık et-: Cimri olmak.

mırroh çağır-: İlan verdirmek, ilan vermek.

minareye dışardan gir-: Bir işi olduğu gibi değil de tersten hatta hiç olmaması gereken şekilde yapmak.

miş yeri bırak-: Şüphe ve tahmin cümleleriyle konuşma, emin olmama.

mosdura et-: Bir kişiyle kıyaslamak, karşılaştırmak.

namusu dellala ver-: Girilen işte artık namus konusunu gözetmeden hareket etmek.

nazar kişle-: Nazar değmesini istememek.

ne at belli ne it belli: Değerli ile değersiz, iyiyle kötünün birbirine karışması.

ne bal ne mum ol-: Hiçbir işe yaramayacak kadar lüzumsuz olmak.

ne kızı verir ne düyürçüyü küstürür: Kırmadan, incitmeden karşısındaki kişiye isteklerini yerine getiremeyeceğini söylemek.

ne ölmiye ne gömmiye gel-: Hiçbir şey kabul etmemek.

nifak sohan böğ ol-: Ata denecek yaşta bir büyüğün iki kişi arasına ayrılık sokacak şekilde dedikodular yaymasıdır.

nutgu ğurut-: Şaşırtmak, korkutmak.

ocāna düş-: Bir kimseye ihtiyaç duymak.

ocānda kül gör-: Bir evde anne veya babanın ölmesi durumu.

oldum olasıya beyle ol-: Anasından doğduğundan beri değişmeme, kendini geliştirmeme.

omu dur-: Başüstü durmak.

omzundan in-: Sorumluluğu üstünden atmak.

on Osman anası ol-: Bir konuda yılların tecrübesine sahip olmak.

ortalı tahne bekmez et-: Ortalıği karıştırmak, insanları birbirine kırdırmak.

öğüdünü özünden al-: İnsanın kendi kendine öğüt vermesi, başkalarının öğüt ve tavsiyelerine ihtiyaç duymamak.

öksüze verir gibi doldur-: Çok doldurmak, ağzına kadar dolu olmak.

ölçüp dök-: Kişinin gelirin göre borç vermek.

ölü götüne dön-: Yüzü solmuş olmak.

ölü torpā serpilmiş kimi ol-: Mutsuz ve huzursuz olmak.

önē gelmek: Düşüncelerine uymak.

pabbıçı bahalı ol-: Tehlikeli bir işle karşı karşıya gelmek.

pabıcının birini yetir-: Çok gezmek, gereksiz dolaşmak.

papıcınğa daş gâç-: Kişinin hayatına onu rahatsız edecek şeyler girmesi.

parlak görset-: Bir kız ya da bir eşyayı olduğundan daha güzel göstermek için onu süslemek.

peteg kimi şiş-: Çok şişmek.

peygambere gômşu ol-: Büyük sevaplar işlemek, insanlara yardımcı olmak.

pıntı pırtıya düş-: Telaş ederek sağa sola koşturmak.

pilavı yēn yağla-: Bir işi ya da bir konuyu abartmak.

pir baş git-: Çok insanın aynı düşünceye sahip olması.

pireng pireng et-: Darmadağın etmek.

pissik paçası ayır-: Karsındaki kişiyi korkutmak.

pormudu çıh-: Çok yorulmak.

rızgını hah et-: Evini geçindirmek için helal para kazanmak.

saç sahal çek-: Eziyet çekmek.

sadağayı saraydan çıharma-: Cimri olmak.

safrı sındır-: Hafif şeylerle açlığı bastırmak.

sahalı circire bulaştır-: İşleri birbirine karıştırmak.

sahalına gül-: Yüze karşı gülüp arkasından dedikodusunu yapmak.

sahalınınğ altından geç-: İsteddiği bir şeyi yaptırmak için hissettirmeden istenilen şeyden söz etmek.

sahırğa gibi yapış-: İstenmediğini bile bile ısrar etmek.

salhım seçak ol-: Darmadağın olmak.

sallı saplı ol-: Boylu poslu olmak, iyi gelişmek.

saman dadlı ol-: Tatsız tuzsuz yemek yapmak.

sapını alıp salamata çıh-: Huzura ermek, yüreği aydınlığa kavuşmak.

sebilden ver-: Bonkör olmak.

sedede geç-: Asıl olan konuya gelmek.

sekiye yanını yih-: Çok yorulmak ve gördüğü ilk yere yığılıp kalmak.

seksen ğapıya deynek çal-: Çok gezmek, yerinde hiç durmamak.

sen dā çok arvat boşadırsın: Bu kötü huyundan dolayı daha çok çekersin anlamında bir söz.

sepet örene çöp düş-: Kim ne işle uğraşırsa o kişiye o işle ilgili bir şeyler kalır.

serdişdirip es-: Bir olaya çok kızmak, öfkelenmek.

sesi fıs ol-: Birdenbire sesi kesilmek.

sıçan olmadan çuval dibi del-: Bir konuda başarıya ulaşmadan ve bir tecrübeye sahip olmadan tecrübe sahibiymiş gibi davranmak.

sıçana dön-: Zayıflamak ve bu zayıflığın verdiği çirkinlik hali içinde olmak.

sındı kimi ol-: Makas gibi keskin olmak.

sırtına git-: Alınmak, gücenmek.

sil pıçak ol-: Kesin kararlı, net olmak.

sille ye-: En güvendiğin insandan hiç beklenmedik bir tavır görmek.

sinegsiz yaz et-: Erkekler olmadan bir gün geçirmek.

sohur sohur sohran-: **1.** Olur olmaz her şeye öfkelenmek. **2.** Kendi kendine söylenmek.

sonradan al-: Bir konuyu sonradan anlamak.

sözü vur-: Sözü dinleyen insanlara alaycı bir tavırla sözleri dokundurarak söyleme.

sumak dayı ol-: İnsanlara sert bakışlar atıp korkutmaya çalışmak.

sumak suyu sıh-: Bir kişiye sinirlenip o kişinin soyunun kuruması için beddualar edip büyüler yaptırmak, yapmak.

suya çal-: Umursamamak.

suyunu öyle buldur-: Bir olayda insanların ses etmemesine karşılık yanlış olan şeye devam edilmesi.

süd hırası kimi ol-: Çok zayıf olmak.

südüknen yunmuş ol-: Çok kötü olmak, tiksiniilmek.

südü çırada yan-: Birine bir yardım edecekken kendini çok naza çekmek.

sür sal-: Teklif etmek, teklifte bulunmak.

süyükten yit-: Bir kişinin çabalarını boşa sayarak geldiği basamaktan indirmeye, yolundan döndürmeye çalışmak.

şafâ ürü-: Konunun ne olduğunu bilmeden söylenip durmak.

Şamdan paklandı: Bir olayda ilgisi bulunduğu halde gözden kaybolmayı başarmak.

şapgayı frengden giy-: Bir anda çok sinirlenmek.

şapşag at-: Bir işten veya bir kimseden yararlanmak.

şerini sürt-: Belasını bulaştırmaya çalışmak.

şeytan azdır-: Kötü olmaktan vazgeçmek.

şeytan gövdurma: Nazar değdiği inanan bir insanın kurşun döktürerek o nazardan kurtulmaya çalışması.

şirik işe-: Naz etmek, nazlanmak.

tarla bağışla-: Birinden yapmasını istediğin küçük bir işi yapması durumunda tarla bağışlanmış kadar çok sevinmek.

taşın berkini yi-: Çok acıkmak.

tavşanın yamaca geçmesi: Güç olarak zayıf bir insanın büyük işler başarması.

tay düş-: Aynı yaşta olmak.

tayı yere göy-: Çaba göstermekten vazgeçmek.

tazı büyüdükçe çulu küççülür: Güçlü iken herkesin kendisinden çekindiği kişinin zamanla diğer insanlar tarafından önemsenmemesi.

taziya bengzer hala gel-: Çok zayıflamak.

tel ehli ol-: Şakadan anlayan kafa dengi insan olmak.

telahı garalı ol-: Şanssız olmak.

tepdili şaş-: Ne yapacağını şaşırarak.

ters eşş bindir-: Hile yaparak insanı şaşırtmak.

tezkiyesi bozug ol-: Bir kişinin karakterinin kötü olarak bilinmesi.

tıhtap kimi kes-: Kesin ve net olmak, sürekli karar değiştirmemek.

tilfini çıkar-: Tüm ayrıntılarıyla anlatmak.

tilliyi aş-: Maddi anlamda borca girmek.

tolomandan toy uçur-: Bir konuyu doğrudan anlatmak yerine uzatarak anlatmak.

turrununu sallandır-: Yüzünü kötü bir vaziyete sokup üzgün olduğunu ve o şeyden memnun olmadığını belirtmek.

uşā devşē ğarış-: Evlenip yuva kurmak.

vara yōa sohran-: Olur olmaz her şeye öfkelenmek.

vıhır vıhır et-: Yerinde duramamak.

yabana savır-: Önem vermemek.

yağlı göte gıyruk salla-: Durumu iyi olan insanları tasdiklemek.

yalancı Ahmed ol-: Çok fazla yalan söylemek. (Oğuzeli'nde zamanında yaşamış bir gözü kör olan Ahmet, çok yalan söylediği için Kör Ahmet ya da Yalancı Ahmet olarak anılmış. Halkın anlatımına göre, çok yalan söylediği için Allah ona ceza olarak bir gözünü kör etmiştir.)

yandım Allah bār-: Yardıma muhtaç olmak.

yar beni bahçede görsün: Bir işi yapmadığı halde yapıyormuş gibi görünmek.

yar yaş galma-: Dayanacak gücü kalmamak.

yavan tarhana kimi ol-: Çirkin olarak görülmek.

yedīning nankörü ol-: Verilen emekleri inkâr etmek.

yēn tavalar sōt-: Tecrübe, deneyim sahibi olmak.

yekden köpür-: Bir anda kızmak.

yeri sıcak ol-: Bir olayın henüz yeni olması.

yılan haketi ol-: Lafı çok uzatmak.

yir bezi ol-: Değersiz hale gelmek.

yivi galma-: Bir sınır kalmaması durumu.

yohuşa çıhar-: Bir konuyu aydınlığa kavuşturmak.

yürē dirkedēn at-: Çok heyecanlanma, çok korkma.

yüzünü sallandır-: Sıcak ve samimi davranmamak.

zembelek hanek et-: Karşıdaki kişinin onurunu kırarak sözler etmek.

zibillinde yavız ol-: Her insanın kendi yurdunda güçlü olması.

zorzop ol-: Bir anda karar verip bir anda vazgeçmek.

Kısaltmalar:

(Ar.): Arapça

(Far.): Farsça

(Fr.): Fransızca

(İt.): İtalyanca

(Rus.): Rusça

(Yun.): Yunanca

Çeviri Yazı İşaretleri

Ünlüler

- ā : Normalden uzun a ünlüsü.
ē : Normalden uzun e ünlüsü.
é : Yarı geniş, düz, ince (e-i arası) ünlü.
ī : Normalden uzun i ünlüsü
ō : Normalden uzun o ünlüsü
ó : Yarı kalın, yuvarlak, geniş (o-ö arası) ünlü.
ō : Normalden uzun ö ünlüsü
ū : Normalden uzun ü ünlüsü

Ünsüzler

- ğ : Patlayıcı, tonlu, arka damak ünsüzü
h : Sızıcı, tonsuz, art damak ünsüzü
ŋ : Patlayıcı, tonlu damaklı geniz ünsüzü

Kaynaklar

- Aksan, D. (1982). *Her yönüyle dil - 3*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Engin Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2 - deyimler sözlüğü*. İnkılâp Yayınları.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin anlamsal zenginlikleri deyimlerimiz*. Eğiten Kitap.
- Alkaya, E. (2018). Gaziantep ağzı ve bu ağzla ilgili yapılan çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 23, 1361-1384.
- Alkayış, M. F. (2012). *Adıyaman ağzında atasözleri ve deyimler*. Öncü Yayınları.
- Alkayış, M. F. (2019). *Adıyaman ağzında atasözleri ve deyimler - 2*. Hiperyayın.
- Bulak, Ş. (2016). Van Küresin ağzında deyimler. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (56), 837-857.
- Coşar, A. M. (2016). Gümüşhane ağzlarından derlenmiş deyimler üzerine. *Mavi Atlas*, (6), 1-17.
- Çotuksöken, Y. (1998). *Deyimlerimiz*. Özgül Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2004). *Türkçe atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Toroslu Kitaplığı.
- Derleme Sözlüğü C. I-XII, (1963-1982). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, L. (2017). Kırklareli ağzındaki deyimler üzerine bir inceleme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 395-417.
- Gül, R. (1999). *Gaziantep barakları ağzı*. [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Gümüştam, G. (2006). *Yapı ve anlam açısından kbrıs türk ağzındaki deyimler*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. DAÜ Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.
- Güven, Ö. (2016). Sivas ili Zara ilçesi ağzlarında kullanılan deyimler üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 55(55), 35-50.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi*. (2.baskı). DTCF Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2011). *Anadolu ağzlarının sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kök, A. (1995). *Oğuzeli ve yöresi ağızları*. [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Küçük, S. (2015). Ordu ağızında kelime grubu yapısındaki deyimlerde yapı, anlam ve köken bilgisi. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 39, 57-78.
- Özden, M. (2016a). Bilecik ağızında görülen deyimler üzerine bir değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 109-130.
- Özden, M. (2016b). Gümülcine ağızında görülen deyimler üzerine bir değerlendirme. *Dede Korkut*, 5 (11), 79-101.
- Özden, M. & Doğan, L. (2017a). Deyim kullanımı bakımından Bulgaristan Türk ağızlarına genel bir bakış. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (11), 501-552.
- Özden, M. & Doğan, L. (2017b). Doğu Trakya ağızlarında kullanılan deyimler hakkında genel bir sınıflandırma çalışması. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (3), 27-54.
- Özsoy, A. (2014). *Bartın yöresinden derlenmiş atasözleri ile deyimlerin tematik açıdan değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>.
- Öztürk, V. (1989). *Gaziantep-Oğuzeli-Yazılı köyü ağızı*. [Yayımlanmamış mezuniyet tezi] Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Püsküllüoğlu, A. (1995). *Türkçe deyimler sözlüğü*. Arkadaş Yayınları.
- Sır Dünder, A. N. (2021). Kütahya merkez ağızından derlenen deyimler ile ilgili bir inceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2601-2627.
- Sinan, A. T. (2001). *Türkçenin deyim varlığı*. Kubbealtı Yayınları.
- Taş, H. (1995). Erzurum'da kullanılan atasözleri ve deyimler. *Türk Dili*, (525), 1025-1032.
- Topal, E. (2020). Giresun Eynesil ağızından ölçünlü türkçede bulunmayan kelimeler, deyimler, ikilemeler ve atasözleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28 (2), 1008-1012.
- Torun, Y. (2004). Dokuztekné köyü'nden derlenen atasözleri ve deyimler üzerine bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1), 185-192.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Yayım. *Türkçe Sözlük* (11. baskı).
- Vardar, B. (1998) *açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. Abc kitabevi.
- Yalçın, S. K. (2008). Orta ve Doğu Karadeniz ağızlarında görülen deyimler üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 3 (3), 625-656.
- Yalçın, S. K. & Çalışır, R. (2012). Elazığ ağızında görülen deyimler üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 1 (3), 136-157.

Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle deyimler sözlüğü*. (1. baskı). Özdemir Yayıncılık.

Zülfikar, H. (1968). Bitlis'te derlenmiş atasözleri, deyimler, alkış, kargış ve bilmeceler. *Türkoloji Dergisi*, C. 3, 65-105.

Kaynak Kişiler²

1. Zeliha YILDIZ, okuryazar değil, 69 yaşında
2. Cuma YILDIZ, okuryazar, 75 yaşında
3. Fatma GEÇGEL, okuryazar, 65 yaşında
4. Abdi GEÇGEL, okuryazar, 70 yaşında
5. Ertuğrul TAMER, lise mezunu, 45 yaşında
6. Musa DİKEN, okuryazar, 52 yaşında
7. Murat TAŞÇI, okuryazar, 48 yaşında
8. Ahmet SEVİMLİ, okuryazar, 61 yaşında
9. Emine SEVİMLİ, okuryazar, 57 yaşında
10. Hasan YALÇIN, okuryazar, 53 yaşında
11. Süleyman YALNIZ, okuryazar, 49 yaşında
12. Ayşe UĞUR, okuryazar, 54 yaşında

---

² Derlemeler 2019 yılında Oğuzeli ilçesi ve köylerinden yapılmıştır.